

Luts Frisia

tydskrift foar fryske striid en literatuer

JIERGONG LXII nûmer 2

juny 2013

ISSN 0166-6029

---

ella wassenaar

*hwat song dy fûgel bliid
foar myn iepen hert
ik heinde it liet
yn beide hannen
en geat it yn myn bloed*

*mar doe't de fûgel swei
waerd it liet sa swier
en briek it hert*

---

*deastil woe 'k wêze
ûnder dyn fuotten
ûnder dyn gewicht*

*mar ik fearje
en ferearje
as totrape nijgêrs*

*ik kin it wier net keare
datst stroffelst
oer myn hert
dat tynt
en tynt
nei dines*

dû giest net oer in lyk

Samplers: foar kopij op papier, Piter Dykstra, Wykwei 4, 8434 PG WASKEMAR; digitale kopij, abma.g@upcmail.nl Fêste meiwurkers Bertus Postma en Rommert Tsjeardsma. Opmeitsjen en technyske fersoarging: Piter Dykstra. Einredaksje, dr. G. Abma, abma.g@upcmail.nl, Plantage Doklaan 13, 1018 CM AMSTERDAM.

Twa fersen diz' kear. Ut 'e lytse samling 'Skande skande sunde sunde' mei (reklame foar û.o. CAF en Suvelbank) en fersen fan Hessel Miedema, Ella Wassenaar, Jelle de Jong, Wybren Veeman en Steven de Jong; plus twa koarte proazastikken fan Ypk fan der Fear (ps. fan L. Post-Beuckens). Te datearjen om 1964 hinne. In bytsje folger fan doe, sil daliks witte dat it om de groep *quatre bras* giet, ek al soe men de namme Ypk fan der Fear dêr net daliks sykje. Hja wie fan 1908 (Sondel) en hie namme as skriuwster fan proaza. Har romans, foaral mei tema's út 'e tsjerkeskiednis, wiene en binne eins it meast ûntwikkele yn it Frysk oant no ta. Al te fleurich wiene se net, mar breder en trochtochter as ornaris by ús.

Yn 1959 ferraste se as Ella Wassenaar mei de bondel *reade runen*, faak ferheftige leafdeslyryk, ynspirearre op in gâns jonger studint, en útsûnderlik yn it fjoer en de hertstocht sa't dy troch it sombere hinne brekke. Mar ek mei moaie bylden. Om de eigen betsjutting woe 'k de fersen hjir neame, ek om't har wurk neffens my net de achting krige hat dy't it fertsjinnet.

Neame wy ek it nije boek fan wurdearre meiwurker Rommert Tseard-sma *Om Doutzen*, útjefte fan de KFFB. Is men lid en kriget krekt dit boek net. No al fêst ús lokwinken.

De haadsamler

Snipers

Twa kear krigen wy freed 31 maaie yn *It Aljemint* te Ljouwert in betankje foar it manmachtich opkommen. Feest dus, grut feest. Jaap fan der Bij, fan 2000-2012 foarsitter fan de Ried fan de Fryske Beweging, naam ôfskied mei in in sympoasium en in oarkonde. Sprekkers rûnom wei, de wrâld oer, en in breed eachweid. Trije fan fier fuort, ien fan tichteby, Koen Zondag, dy't it oer 'Húsgesin en heitelân yn in feroarjend lânskip' hie. Ek hy wie neffens it programma ûndersiker yn 'West-Europa en Amearika'.

Wy harkje mei fatsoen en sân pear earen en prate neitiid ferstannich. Wat soe it. Mei safolle sprekkers dy't in ein by jin wei prate, falt it ôf en pak in trie op. It wie fierstente folle. Wêr gyng it eins oer, wat woene se ús foarhâlde – wat bleau ûntholden? Nee, feest is feest en wêr't it oer gyng, hat west. It hear oereagje en oer jinsels hinne sjen.

It slagge en fyn immen om eefkes nei te praten. Dy persoan antwurde op de frage wat him fan de middei tocht, wat ôfhâldend. 'Ja, ja.' Gelokkich net by gebrek oan argumintaasje en om it moai te hâlden, in neat-sizzend praatsje. Wy waarden it iens, de sprekkers praten oer buro's, harsels en

---

organen yn de wrâld en waarden net konkreet: dit hawwe wy bewrotten foar de minderheidstalen, dat en dat net. 'De Ried sels is hielendal net neamd', besleat myn petearpartner, in streekgenoat.

Sytze Hiemstra bepleitet yn hast alle nûmers fan *Lyts Frisia* mear foech foar it Frysk ûnderwiis yn Fryslân sels. Fan De Haach hjirhinne. De Haach hâldt tefolle ôf en der bliuwt tefolle lizzen. Sadat taal en ûnderwiis fersleaukje en weisakje. En hoe stiet it mei *Omrop Fryslân*? Hie dat ek op it programma stien, dan hie men der licht wat fan ûntholden en meinommen. En hie de nije foarsitter Geart Benedictus moai syn nij programma oan de manmachtige opkomst foarlizze kinnen en sizze wat de Ried der sels oan dwaan wol.

Lju fan standing knoeie net mei stavering, dy litte dy mei rêst. *Gyng, gong* binne foar de iene sa eigen as mar kin, *gie* is dat foar oaren. Wa't it yn de holle (harsens) kriget en ferbiedt soks, is net rjocht by de tiid. Dat is no krekt in stikje fan ús identiteit. It giet om in stikje neibauwerij fan it Hollânsk. Men fynt it oanhâldend. Binne en dogge wy as it Hollânsk, binne wy ek grut en dogge oan de wrâld mei. 'Eigen skuld' stiet yn de krante oer it Tsjalf-iisstadiondrama - 'grenzeloze selsoerskatting', suchte in amtner. Op sa'n momint tinke wy ús grut, Fryslân en de wrâld. Eefkes letter binne wy net by de tiid, moatte wy modern, doocht der neat en is hiel ús geskrep ta weismiten keard. En wolle wy (as) it Hollânsk.

'Mar ik sil stride', sei Waling Dykstra, immen mei rommer en better each foar it eigene as mannichien, ûnwittend op 'e hichte fan de taal. Mar foar mannich fierste lyts, te min fan 'de wrâld'.

g.a.

Kom mar op mei dy standert!

Stavering is suver altyd in kwestje fan emoasje, sa skriuwt ek Anne Tjerk Popkema yn in ynstjoerd stik yn de Ljouwerter Krante fan 10 maaie 2013. En dat de emoasjes yn de kwestje fan staveringseferoarings foar it Frysk heech opspylje, docht bliken út in lange rige fan ynstjoerde stikken en stikken dy't op webblochs ensfh. publisearre binne.

Geart Tigchelaar

It giet lykwols net allinne om in staveringseferoaringskwestje: de Fryske Akademy komt yn opdracht fan

Provinsje Fryslân ek mei in *Standertwurldlist*. Dat dêrmei de emoasjes noch heger oplôgje as allinnich mar 'in' staveringseferoarinkje is net sa nuver. It dialektysk ferskaat hawwe de meas-

ten tige heech en se wolle dat hoe dan ek bewarje. Elk fûgeltsje tsjotteret nei't syn bek is. No sil ik net mei it safolste stik komme dat de Akademy-mannen betichtet fan yn in ivoaren toer te sitten en dat der net goed oer neitocht is. Ik wol yn it ûndersteande út 'e doeken dwaan dat sa'n standert sa gek noch net is. Alderearst sil der op de staveringsferoarings yngien wurde.

Staveringsferoarings

Ik bin fan betinken dat de staveringsferoarings in slach tafalle en dat yn tsjinstelling ta Henk Wolf dy't net wol dat se bagatellisearre wurde (www.henkwolf.nl, 19 maaie 2013). Lit jimme net sa liede troch emoasje en besjoch it ris op in nofteren wize, de staveringsferoaring fan 1980 hawwe wy ek oerlibbe – al wie dat foar myn tiid. Der wurdt yn hast alle stikken rept oer it folslein feroarjende wurdbyld. André Looijenga wol sels sa fier gean en neam it 'it fernielen fan ús wurdbyld' (LC, 4 maaie 2013). Minsken dy't mei muoite it Frysk leard hawwe en einlings wend binne oan it wurdbyld, moatte no anst wer hielendal omskeakelje. Lykas oanjûn bin ik it dêr net mei iens en ik soe sokke útspraken dan ek graach nuansearje wolle. Ik wit as dosint Frysk út eigen ûnderfining hoe lestich en ferfelend oft it fûn wurdt wêrom't it iene wurd mei in /û/ stavere wurdt en it oare mei /oe/. In maklike regel dêrby is dan om de /û/ te nimmen. Tsja, it is efkes wennen dat it dan 'hjoed drûch waar is'. Mar oerdriuw dan yn de hite hei asjebleaf net en skriu ek 'hjoed' mei in /û/, want dat hat ommers in twalûd en dat bliuwt in /oe/. Dat wy anst net mear 'ieu' skriuwe, mar 'iuw', docht de konsistinsje ek goed.

De hjoeddeiske Frysk-skriuwer sil der efkes oan wenne moatte, mar foar

de nije Frysk-learder sil it der grif makliker op wurde. Dy moat dochs al bot wenne oan it Fryske wurdbyld. In útrop as 'wat liket dat raar' krij ik gauris te hearren, wannear't ik in beskaat wurd op it boerd skriu. Wannear't ik sis dat it stadichoan wol went, wurdt dat mar foar leaf nommen. 'Gaos' mei in /g/ komt de studinten earst wat frjemd oer, om mar te swijen fan in wurd as 'taksy' of 'kompjûter'. Sa sil de nije Frysk-learder ek oan 'telefyzje' (mei in /f/dus) wenne moatte en dat grif ek gau dwaan. Oer de stavering fan frjemde wurden bin ik it oars net alhiel iens mei it foarstel. Dêr soe ik ek pleitsje wolle foar *konsistinsje*. Ik stel dêrom út om wurden as 'advokaat' likegoed mei in /f/ te skriuwen, al kin ik de reden begripe om soks net te dwaan. Sa binne der noch wol wat dingen. Wêrom wol in wurd as 'elitêr' oan it Fryske wurdbyld oanpasse, mar net in wurd as 'kolbert', dat dan wol in /k/ kriget, mar gjin 'êr'-útgong neffens de útspraak. As men dochs dwaande is, doch it dan fuortdaliks goed. Sa soe ik der ek foar wêze om frjemde wurden dêr't yn it Nederlânsk in /y/ yn foarkomt, neffens de Fryske staveringsregel oan te passen. Dus 'synonym' moat 'sinonym' wurde. In Frysk-learder kin der wol sljocht fan wurde dat de earste /y/ net oanpast wurdt oan de regel fan it iepen wurdlid, mar de twadde /y/ wol oan de regel by sletten wurdlidden, allinnich mar om't 'synoniem' yn it Nederlânsk de earste mei in /y/ staveret.

Ik moat guon opponinten wol gelyk jaan dat staveringsferoarings net te faak plakfine moatte en dat om dy reden de Fryske Akademisy der ris goed oer gear moatte, sadat wy nei tsien jier net wer hoege. Dêrom myn oprop om de hjirboppe neamde knyppunten der ek út te heljen.

Standertwurdlist

Dan komme wy no by it faaks noch wol meast prekêre punt, dat fan in *Standertwurdlist*. Ik sis, soks moat altyd wêze! Wêrom? Ik sil dat yllustrearje mei foarbylden út 'e praktyk. Ik wurd suver gek - as my in lytse oerdriuwing tastien wurdt - fan it feit dat ik hieltyd mar sizze moat dat wat oars ék mooglik is. 'Kin dat of dat ek, menear?' - 'Kin beide', antwurdzje ik dan. Wêrom moat no eins beide kinne? Wêrom net dy fariaasje útslute ta foardiel fan dúdlikens en helderens? Ik brûk it foarbyld fan 'romte/rûmte' sa't dy hieltyd yn de (oant no ta iensidige) diskusje oanhelle wurdt. Abe de Vries sitearret fan Anne Dykstra, dy't seit dat studinten witte wolle wat de goede foarm is en reagearret dêrop mei - de oars wol moai fûne term - *taalútroegersproaza* (<http://seedyksterfeartfisk.blogspot.nl/2013/04/fryske-akademy-plentleksikografyske.html>, 27 april 2013). Lykwols ûnderstreekje ik Anne Dykstra syn sizzen dat it goed is dat der in standert komt. As de standert no 'romte' of 'rûmte' is, makket my earlik sein net folle út. No sis ik sels ek 'romte' (ek al kom ik út de Wâlden), mar ik soe dat tenearsten wol opjaan wolle foar de saak fan konsistinsje en dus 'rûmte' skriuwe. Fierders sil ik gewoan 'romte' oanhâlde yn de útspraak. En sa binne der noch gâns oare foarbylden te neamen. 'Unmooglik' is de skriuwweise, wylst de meast hearde útspraak 'onmooglik' is. En it heechfrekwinte tiidwurd 'moatte' dat sa faak útsprutsen wurdt as 'matte' of 'mutte'. En gean sa mar troch. Op skrift in dúdlike standert, yn it sprutsen Frysk sil der genôch fariaasje bestean bliuwe. Dat sjogge wy likegoed yn it Nederlânsk. Yn Drinte prate se hiel oars as yn Brabân, yn De Haach wer hiel oars as yn Amsterdam. Mar wy hawwe wol

in ABN en dat komt yn de learmiddels, toetsen en eksamens. Leau my mar dat ik 'saterdei' yn 'e gewoane omgong brûke sil, mar omwille fan 'e standert hoech ik dat net perfoarst te skriuwen. Lytse opoffering foar in hegere saak.

De nije standert soe ynfierd wurde moatte yn de nije learmiddels dy't der hoe dan ek komme moatte. It Frysk sil dêrby folle serieuzer nommen wurde as der ienriedigens oer de te kiezen foarms bestiet. No komt it op jin oer as makket it net út wat men skriuwt, alderhanne njonkenfoarms binne tastien, dus skriuw mar hoe't it jo útkomt. Lykas sein is it didaktysk folle better en as it dúdlik is wat de goede foarm is, stiet it Frysk as Standerttaal sterker tsjin ynfloed fan bûtenôf.

Ik ûnderskriuw Pieter Breuker (*De Moanne*, 16 maaie 2013) syn argumintaasje tsjin in *Standertwurdlist*: wêr moatte wy út kieze, út de Wâldske fariant of út de Klaaiske fariant? Mar dat soe ús lykwols net fan in *Standertwurdlist* wjerhâlde moatte. Ek al soe der 'hiel' stean, dan liket it my sterk dat de lju fan 'e Klaai dat ynienen ek sizze sille (tink oan 'ûnmooglik'- 'onmooglik'). Soe dat lykwols al it gefal wêze, dan soe ik dêr noch net it measte op tsjin hawwe. Ik soe der mear op tsjin hawwe dat wy altyd noch in 'ek goed-fariant' hawwe, mei't wy op sa'n wize nea ta in standert komme sille. Dan sitte wy yn it ûnderwiis noch mei it gefal fan 'kin beide' (of mear, tink ris oan 'gie/gong/gyng', ôfslutend mulwurd 'naam/nommen/nomd'), wat didaktysk perfoarst net winsklik is. Dêr moatte wy fan ôf.

Underwiis

Spitich dat oan it feit foarby gien wurdt dat it Frysk sa al ryk genôch

---

is, sûnder al dy ‘nuvere’ dialektyske wizen fan sizzen en skriuwen. Der bliuwt noch altyd in hiele rike taalboarne oer, dêr’t wy folop út putte kinne. Dy taalboarne kriget in stikje beskerming tsjin it Hollânsk wannear’t der in dúdlike standert komt. As dy standert goed oanleard wurdt, kinne wy better tsjin al dy ferkearde ynslûpsels (ynterferinsjes) yngean. Dêr hawwe wy as Frysk-praters en -skriuwers folle mear ferlet fan. En benammen de ûnderwiisminsken, dy’t wy noch net in soad heard hawwe (al skriuwt Abe de Vries yn it *Frysk Deiblêd* fan 29 maaie 2013 wol dat ûnderwizers tsjin binne, mar is dat wol

sa?). Wy moatte de fijân net yn eigen lân sykje, mar dêrbûten. Fansels, no sjarzjearje ik! It ûnderwiis hat ferlet fan in standert, it is didaktysk folle handiger om te sizzen hokfoar foarm oft de goede is. Dy standert liket my dan in stap nei in ferfolch. Ynvestearje yn it ûnderwiis! Dêr moat it begjinne, skriuw nije metoaden en lear de bern (ek de net-Frysktaligen) yn sawol it basisûnderwiis as it fuortset ûnderwiis it Standertfrysk oan. Guon kritisy binne benaud dat om’t alles yn de nije stavering moat, soks tefolle jild kostje sil. Oan de Provinsje de skoandere taak om te bewizen dat it oars is!

Geart Tigchelaar is dosint Frysk oan de Pabû fan Stenden Hegeskoalle, lesjouwer by de Afûk en bestjoerslid fan de Feriening Frysk Underwiis (FFU)

Fan Turns en Wûns, fan sleauwens en deunens

It sil yn 1993 west hawwe – it jiers fóár de riedsferkiezings fan 1994 –, dat it Menamer gemeentebestjoer oer nije doarpsnammebuorden prakkesearre. De besteande wiene noch net earlik fersliten en ynein, mar om de nijkeap oan it bestjoer 1994-1998 oer te litten? Dat liek de portefúlgehâldende CDA-wethâlder, noeder fan alle Hollânsk, net goed ta. Hy woe ta op *Berlikum*- boppe *Berltsum*-buorden, en it nije bestjoer soe der faaks oars oer tinke. Mar *Menaam*- boppe *Menaldum*-buorden soene it Hollânsk ûnderstek dwaan, de ryksienheid oantaaste en de wrâldfrede bedriigje. Dêr waard de rie kjel fan. De portefúlgehâlder krige syn sin en ta syn neitins is *Marsum* nóch opfersiere mei *Marssum*- boppe *Marsum*-buorden.

En Frysk-Nasjonaal? Wy hawwe sûnt it plaknammebeslút fan 2 april 2009, by fersin tink, in stikmannich ientalige, eigentalige buorden mei *Berltsum* – gemeente *Menameradiel* – en *Bitgum* – gemeente *Menameradiel* – derop. De FNP bestoar it suver, dy woe der nul en neat fan witte: dûbeltalich dy buorden en *Berlikum* en *Beetgum* boppe-oan. Blinder noch ta!

Yn de súdwesthoekster terragemeente binne de kombuorden dûbeltalich. Op dy yn de eardere gemeenten fan *Boalsert*, *Snits* en *Wytmarsum* stiet de frjemde plaknamme boppe ús eigen, op dy yn de no net mear besteande gemeenten fan *Warkum* en *Drylts* stiet de ús fertroude namme boppe de Hollânske. Yn de lêstneamde beide gemeenten sil it oarsom: *Hindeloopen* boppe *Hylpen*, *Uitwellingerga* boppe *Twellingea*. It wurdt der net better op, it strykt ek net mei it Hânfêst. Mar wa kin dat no wat skele? It Apotheker-kolleezje teminsten net en de CDA-, PvdA- en VVD-riedsfraksjes allikemin.

En hoe stiet Frysk-Nasjonaal dêrûnder? Giizjende as de duvel tsjin 'e dei, wol ik leauwe. "De FNP is der tige wiis mei, dat de gemeente Súdwest-Fryslân de kombuorden *twatalich* makket. Eigen ynwenners fiele har der thús by en fakânsjefolk sjocht dat it yn in twatalige gemeente is", seit fraksjefoarsitter Sikke Rypma (LC, 3 maaie). Krammele, wat in pylderbiter! De frage is, wa't it bestjoer fan Súdwest-Fryslân nó driuwt ta de nammewiksel op 'e buorden fan *Nijefurd* en *Wymbrits*.

De grutte partijen yn De Haach steane der op 't heden net te goed foar. Nefens Maurice de Hond binne der fan de 41 VVD'ers en fan de 39 PvdA'ers yn de Twadde Keamer noch mar 21 oer (AD, 6 maaie). Troch dy delgong kinne guon riedsleden jûns mar min yn 'e sliep komme en yn 'e sliep sjogge se it ferkiezingswurk driuwen: in grutte FNP en 55 nije, eigen, offisjele steds- en doarpsnammen derby lykas *Snits* en *Sânfurd*. En as dyen ankom jier yndie de ferkiezingslach ferlieze, dan belibje se dochs noch jierren wille oan de no bestelde buorden.

Wêzentlik is fansels de taalferoaring fan de offisjële nammen. Yn de gemeenteboukeatsing moat *Hindeloopen Hylpen* wurde en *Idsegahuizum Skuzum*. Mar de eartetellers fan kolleezje en riedsmearheid woene okkerjiers mei har eigen nocht oan oarmans ûnnocht neat witte fan in *a* foar in *o* yn it plak (*Workum-Warkum*) en fan in *y* foar in *i* yn it plak (*Witmarsum-Wytmarsum*), ensamear.

Wa / wat soe prikken yn it wurk stelle om de machthawwers yn de súdwesthoeke ta de *i* yn *Westhim* en de *û* yn *Wûns* te bekearen? De gemeentlike FNP lit it sitte, oaren moatte der mar mei riede; de rykskommisaris, i.c. it Provinsjehûs mei syn Nuon-miljoenen, lit it sitte, oaren moatte it mar opknappe; de Frysk-Nasjonale Partij mei syn Durkje Rienks-Wallinga-fûns lit it sitte, oaren moatte der mar mar rêde; de Beweging(sried) mei syn Jisk Koopmans-tonnen lit it sitte, oaren moatte har der mar foar spanne.

Us lân is lykwols net alhiel sûnder ambysje / earsucht. De **Jongfryske Mien-skip** is der ek noch! It JFM-folk fertrette de sleauwens en deunens fan Provinsjehûs, Frysk-Nasjonaal en Bewegingsried, ús jongerein soe sêls wol. Krije wy yn *Drylts* ús rjocht net? By fjoer en by lôge!, dan hellet ús spes patriae it wol yn *Ljouwert*! Der binne noch rjochters oan it Saailân. Mei de kramp yn 'e ponge stiet de **Mien-skip** foar de (griffy-)kosten.

Súdwest-Fryslân skaft nije kombuorden oan foar de stêden en doarpen fan *Nijefurd* en *Wymbrits*. En dát, wylst de nammesaak noch 'ûnder de rjochter' is. Foarnaam en fatsoenlik is oars, tinkt my. De nije buorden steane langer as tsien jier, likefolle oft de JFM syn gelyk kriget of de gemeente sýnt. Yn it earste gefal sille de ferliezers yn kolleezje en rie al dy jierren noch wille – guodkeape wille – belibje oan de argewaasje fan de winders.

De súdwesthoekster FNP-ôfdieling mei syn eigen gemeente neist wêze, de wrâld hâldt lykwols net by de gemeentegrins op. Oan de oare kant wenje ek minsken. Yn de noardwesthoeke komme, ier of let, de steds- en doarpsnammen yn de rie fan Peinzeradiel op 'e wurklist. It riedsfolk hat fansels wol weet fan it nammedrama yn Súdwest-Fryslân. Foar 't neist sil de mearheid sokssawat sizze as: "As se dêrjinsen de Loaiïngeasters har *Loaiïngea* net gunne, dan hoege wy hjirre gjin drokte fan *Hjerbeam* en *Froubuurt* te meitsjen." Dat it Drylts-riedsbeslút fan 20 maaie 2008 nét neffens de regels nommen wêze soe, mar it Menamer fan 2 april 2009 wól, makket dy mearheid neat út, bin 'k bang.

Deputearre Steaten hiene yndertiden it Harnzer b. en w.-kolleezje sa fier krige, dat dat sêls de rie it útstel dwaan soe om de Hollânske wetternammen mar ôf te skaffen, neidat de folksfertsjintwurdiging itselde útstel fan myn kant al earder fersmiten hie. (It kolleezje krige likegoed in ôfwizend andert fan de rie, mar dat is hjir fan minder belang). Hiene D.S. net krektlikegoed de Dryltser b. en w. beprate kinnen? It alteast besykje kinnen?

*Bitgummole, 13 april,
Bertus Jans Postma*

Sytze T. Hiemstra

Us eigen taal (13)

Grinzen oer

Hoewol't de *Feriening Frysk Underwiis (FFU)* syn winsken en kriticaliteit oangeande it ûntwerp fan de nije yntegrale provinsjale noata '**Grinzen oer**' al op 5 july 2012 yn in provinsjale ynformaasjegearkomste (oer 'de haadlinen' fan dy noata) op amtlik nivo (mûnling en skriftlik) op it aljemint brocht hie, liket der neat of amper wat fan trochkrongen te wêzen ta Deputearre Steaten. Wat de ynfloed fan ús brief en ús *Oanfalsplan* (2008) west hat op de úteinlik (op 23 jannewaris 2013) yn Provinsjale Steaten fêststelde noata, is likemin dúdlik. Net al te folle, sa liket it. Benammen op it mêd fan it stribjen nei in bettere en folsleinere wetjouwing foar it Frysk as fak en fiertaal sjit de lanlike en (ek) de provinsjale oerheid te koart. **De striid foar ús taal is noch lang net wûn. Der falt jitte hiel wat te beskrepjen!**

Hjirûnder folget it brief, dat ik as skriuwer fan de *FFU* - nei ynbring fan oare *FFU*-bestjoersleden -, skreaun haw oan Deputearre en Provinsjale Steaten.

FFU-brief oan Deputearre en Provinsjale Steaten fan Fryslân oer de konsept-noata 'Grinzen oer'

Oan:

- it kolleezje fan Deputearre Steaten
- de leden fan Provinsjale Steaten

Provinsjehûs

Twibaksmerk 52

Postbus 20120

9800 HM LJOUWERT

Drachten, 5 jannewaris 2013

Underwerp: reaksje FFU op de yntegrale beliedsnoata kultuer, taal en ûnderwiis Grinzen oer, sept. 2012

Risnabel kolleezje fan Deputearre Steaten, rju achtbere leden fan Provinsjale Steaten,

Hjirby jouwe wy in stikmannich opmerkings en winsken by de yntegrale beliedsnoata 'Grinzen oer' dy't ta doel hie om it nije belied foar kultuer, taal en ûnderwiis 2013-2016 stal te jaan en dy't allinnich yn syn earste, foarriedige ferzje (sept. 2012) ta ús kommen is. Wy beheine ús benammen ta it ferbetterjen fan it plak fan de Fryske taal en skiednis yn it (hie) ûnderwiis.

1. It yntegrale karakter fan de noata

De *Feriening Frysk Underwiis* (FFU) is wiis mei en hat wurdearring foar de yntegrale oanpak fan de noata. Kultuer en ûnderwiis steane net los fan inoar. De skoalle is as 'Kulturgestalt' ynsteld om nije generaasjes ta te rissen foar in libben as folwoeksenen en om dy paadwiis te meitsjen yn de mienskip. De Fryske taal en kultuer kinne net goed bestean bliuwe en bloeie as de skoallen yn Fryslân de learlingen it Frysk net passyf en aktyf op in goed nivo bybringe. It gearstallen en publisearjen fan Frysktalige teksten (lykas learmiddels, boeken en literatuer) komt kwantitatyf en kwalitatyf slim yn 'e knipe as it lêzen en skriuwen yn it Frysk net foldwaande behearske wurdt.

Wy kinne it lykfine mei de stelling yn it *Foaropwurd* dat de eigen taal en kultuer fan Fryslân in 'prachtbesit' is (s. 3), mar moatte ek fêststelle dat it ûnderwiis yn ús provinsje dêr oer it generaal noch lang net syn needsaaklike bydrage oan leveret. Ynspeksjerapporten en koartlyn it fjirde rapport fan de *Ried fan Europa* hâlde ús noch altiten in tige negatyf byld foar en benammen it lêstneamde rapport stiet der by de (ryks)oerheid mei klam op oan om no einlings ris syn ferantwurdlikheid te nimmen.

Grinzen oer

De provinsje wol nije enerzjy helje út ynternasjonale gearwurking en oparbeidzje mei ûnderskate maatskiplike sektoaren. Soks liket ús ek needsaaklik yn in tiid fan globalisearring. Goed fjouwer jier lyn hawwe wy jimme ús *Oanfalsplan Frysk* (okt. 2008, 2de printinge) takomme litten mei it doel om *de posysje fan it Frysk yn alle maatskiplike domeinen te fersterkjen* (del te heljen fan ús webstek: www.ffu-frl.eu, û.o. by 'Brieven 2008'; sj. ek noat 1). It plan is ek yn printe foarm op de provinsjale griffy oanwêzich. Wy konstatare dêr ûnder mear yn dat yn ús provinsje de tige ûngelikense *taalmachtsferhâldings* (tusken it Hollânsk en it Frysk) de mooglikheden en kânsen foar de Fryske taal en kultuer slim beheine en begrinzgje (*Oanfalsplan*, bgl. s. 11-15). Yn ús plan wurdt frij konkreet oanjûn wêrom en hoe't dy grinzen oerstutsen wurde moatte om it Frysk as libbene taal goed funksjonearje te litten. It *Stipepunt 2.0* (ferl. noata, s. 36-37) soe dêr neffens ús in wichtige bydrage oan leverje moatte (sj. ek de 11 taken neamd yn it *Oanfalsplan*, hdst. IX, s. 45-48).

Wy fernuverje ús der sadwaande nochal oer dat wy op side 7 fan *Grinzen oer* lêze moatte dat de skriuwers fan de noata it taalbelied sjogge as ‘it *bewust* brûken fan de Fryske taal as *tafoege* wearde’ (earste sin fan de lêste alinea; skeanprint fan ús). Wurdt dêrmei bedoeld dat it Frysk wat ekstra’s is boppe de Hollânsktalige status quo: it Hollânsk as noarm en standert en it Frysk as wat derop ta? Krekt as soe it Frysk as autochtoane taal yn it eigen taalgebiet net in fanselssprekkende wearde en rykdom *yn himsels* wêze (meie). En dat soks ek it gefal wêze soe mei it min ofte mear *ûnbewust* brûken fan ús taal. De rykdom fan it Frysk liket ús nét in *ferricking* fan wat oars (bgl. fan it Hollânsk; ferlykje de sin ‘*kin* in tafoege wearde wêze’), as wie it in suertsje by de boadskippen. It *bewust* brûken fan ús taal soe ynhâlde moatte: it sûnder mear brûken fan it Frysk as basaal en wêzentlik elemint yn alle wichtige maatskiplike domeinen (taalkwantiteit) en it bewust brûken fan *geef* en *noarmearre* Frysk op in heech nivo (taalkwaliteit). It bygelyks stellen fan dúdlike beneamings- en funksje-easken op dat stik soe dêr tige ta bydrage (ferl. *Oanfalsplan*, s. 9 en 14).

De noata soe neffens ús folle mear en folle konkreter omtinken jaan moatte oan it yn de tiid stap foar stap ferdwine litten fan de foar it Frysk tige bedriigjende ûngelikense taalmachtsferhâldings en oan hoe’t de swetten (grinzen) fandatoangeande ferlein wurde sille.

2. Steatsnasjonale wetjouwing en it hanthavenjen dêrfan

It Hollânsk is yn 1801 as *Nederduitsche* taal ek ferplichte wurden op de legere skoallen yn *Fryslân*. Hoewol’t it Frysk doe net eksplisyt ferbean waard, hat ek ‘de’ ûnderwiisynspeksje der no al hast mear as twa ieuwen alles oan dien om de ‘opfieding en beskaving’ fan de bern yn de geast fan dy wet te stimulearjen en te propagearjen en dêr hearde it Frysk perfoarst net by (wy kenne in pear útsûnderings, mar dy binne op de fingers fan ien hân te tellen; sjoch ek ús *Oanfalsplan*, s. 12).

De yn de 80’er en 90’er jierren fan de foarige ieu ferplichte posysje fan it Frysk (allinnich noch mar as fak en nét as fiertaal!) yn it basis- en fuortset ûnderwiis hat mei alle aksjes dêromhinne de dominante Hollânske tradysje yn it ûnderwiis (noch lang) net trochbrekke kinnen. De yn de lêste jierren útbrochte ynspeksjerapporten oer it Frysk meitsje dat skrinend dúdlik. It saneamde rapport-Hoekstra brocht ek net de ferhope desintralisaasje fan it foech oer it Frysk yn it ûnderwiis nei de provinsje.

De fraach kin steld wurde hokfoar stratezjyen oft gaadlik binne om te kommen ta mear of echt lykwaardige taalferhâldings yn de skoallen. *Bewustwurding* by âlden, learkrêften is in kwestje fan lange azem lykas de noata (*Grinzen oer*, s. 15) ek oanjout en is fan belang, mar lang net tarikkend. Dêr is in goede en dekkende *wet- en regeljouwing* foar nedich yn it hiele ûnderwiis foar it Frysk as fak en as fiertaal. En út soarte in goed en ef-

---

fektyf tafersjoch op de útfiering dêrfan. Us probleem mei it ûnderwiis is dat by de kwaliteitsbeoardieling fan de skoallen it Frysk der noch altiten net ta docht. De ryksynspeksje rekkenet yn it basisûnderwiis de skoallen suver allinnich ôf op rekkenjen en *taal* (sec!) en mei it begryp ‘taal’ wurdt altiten iensidich it Hollânsk bedoeld. ‘Taal’-yndoktrinaasje fan it boppeste buordsje dus.

Sadwaande wurkje de skoallen mei alle macht ta op dy fakken en litte se mar al te gau it Frysk falle om foar te kommen dat se op ynternet as *swak* of *hiel swak* oanmurken wurde. Der wurde feitlik allinnich *sanksjes* tapast as it om it nivo fan it Hollânsk giet. It oant no ta ûntbrekken fan in ‘normaal’ tafersjoch op de útfiering fan in (relatyf nij) fak as it Frysk ferklearret foar it grutste part de minne posysje fan dat fak en de resultaten dêrfan. Ek al erkenne wy dat der in lyts tal goede skoallen en learkrêften is dat yn dy steatsnasjonale stream op besiket te roeien. Dêrby komt de legitime fraach op hoe goed oft alle ynspekteurs dy’t Fryslân as har wurkterrein hawwe, sels it Frysk behearskje en hoe posityf oft se nei twa hûndert jier efterstelling hjoed-de-dei foar ús taal oer steane? In goede mûnlinge en skriftlike taalbehearsking en positive attitude liket ús in betingst dêr’t de noata neffens ús better op yngean moat.

3. De stratezjy fan de ferlieding

It kiezen fan effektive en tagelyk (polityk) akseptabele stratezjyen om de Fryske taal en kultuer der boppe-op te helpen is net maklik. Yn de noata *Grinzen oer* wurdt keazen foar in soad *oerlis* (op himsels net ferkeard) en foar *ferlieding* (bgl. op s. 15 en 49). Ferlieding skynt te wurkjen neffens in *evaluaasje* fan de kampanje *Praat mar Frysk* (s. 15). Dat soe moai wêze, mar wy soene dochs oanstean wolle op in slutende definiearring en goede operasjonalisearring fan it begryp. En op in ‘echt’ wittenskiplik ûndersyk nei de fertuten op de koarte en op de langer(re) termyn fan ferliedingsstratezjyen yn it algemien en dizze yn it bysûnder. Wy binne perfoarst noch net oertsjûge fan signifikante strukturele en bliuwende effekten. Wie der wol in nulmjitting? Is in positivere hâlding (s. 15) wol objektyf en falide fêst te stellen? Dy soe benammen ôf te lieden wêze moatte út it *taalhanneljen* (as in fûnemintele taalgedrachsferoaring) fan minsken. Dêr is mear foar nedich. Bygelyks in wêzentlike feroaring fan de *omjouwing* dêr’t minsken yn ferkeare. It is de omjouwing dy’t winsklike *gedrachspatroanen* opropt, ynklusyf de ferwachte *wearden* (sj. ek noat 2). *Politike maatregels* kinne tige bydrage ta in foar it Frysk geunstige(r) omjouwing.

Yn ús *Oanfalsplan* (bgl. op s. 9, 13) hawwe wy de beheining oanjûn fan ferlieding. Bygelyks as it oer it ûnderwiisdomein giet. En soe it yn oare domeinen (bgl. media, kulturele organisaasjes, bestjoer, rjocht, soarch) hiel oars en folle better wêze?

Hoe effektyf is in ferliedingsstratezjy as bygelyks in Ryksoerheid syn eigen wetlike maatregels foar it Frysk yn it ûnderwiis net neikomt of neikomme wol en dyselde stratezjy (bgl. it hawwen fan in soad oerlis mei de skoallen en dy bewust(er) meitsje wolle) perfoarst net tapasse wol as it om doelen foar rekkenjen en 'taal' (= Hollânsk) giet. Foar it tafersjoch op de kwaliteit fan it Hollânsk (en in pear oare fakken) wurdt der net oer prakkesearre om sa'n wurkwiize bottom-up (bgl. 'it beneamen fan de foardielen fan meartaligens', ferl. s. 49) ta te passen, omdat de stelde (kearn-)doelen hoe dan ek helle wurde moatte en toetsen en eksamens dy't dy doelen - dy't ek noch tige opskroewe binne of wurde - hifkje, foar *alle* learlingen ferplichte binne. De opleine maatregels wurde troch it Ryk top-down ôftwongen. Elts yn it ûnderwiis skynt soks as 'normaal' te beskôgjen en tinkt amper oan ferset. Kin it Frysk dan wol ta mei in ferliedingsstratezjy om sa út in efterstelde posysje wei de fuotten op alle skoallen ûnder it gat krijen? De praktyk is oant no ta mear as dúdlik.

It feit dat de provinsje amper 'macht' yn it ûnderwiis hat, is mooglik de foarnaamste reden dat in *bottom-up*-stratezjy (ferl. ek s. 29) as effektyf sjoen wurdt. Wy kinne der begryp foar opbringe dat men dan oare wegen siket of sykje moat. Mar sels de ûnmacht fan it 'ferlieden' hoecht him net te beheinen ta frijbljuwend praten as der tagelyk ek systematysk socht wurde soe nei it jaan fan goede (strukturele) *beleannings* en it stellen fan goed kontrolearbere *subsydzje-easken* (of in kombinaasje dêrfan) yn ûnderskate maatskiplike domeinen.

'Boppeslach' (s. 47-48) hat in grutte ynvestearring west om de 'kwaliteit' fan it Fryske (basis)ûnderwiis te fersterkjen. Is lykwols no allinnich it tal saneamde 'swakke' skoallen ôfnommen of hat it saneamde *yntegrale* taalbelied it ûnderwiis yn it Frysk sterk(er) makke? (side 48). Wiene swakke skoallen allegearre al sterk yn it Frysk of is 'ûnderwiis'-*kwaliteit* en *Frysk* dochs in tsjinstelling?

4. Meartaligens en ûnderwiis

Hoewol't men út in wittenskiplik ûndersyk streekrecht gjin beliedsmaatregels *ôfliede* kin (troch de saneamde 'is/ought'- of 'sein/sollen'-kleau), omdat men no ienkear út (wittenskiplik fêststelde) feiten *logysk* gjin noarmen en rjochtlinen foar it hâlden en dragen opmeitsje kin, binne wy dochs wiis dat der in nij taalsurvey yn de noata (s. 30) oankundige wurdt. Kenis fan de taalsituaasje, ek yn it ûnderwiis, kin boustiennen leverje foar in grinsferlizzend taal-, kultuer- en ûnderwiisbelied as de ideologyske basis en de politike wil mar foldwaande binne.

Meartaligens (s. 29 e.f.) liket as begryp en as biedwurd hieltiten mear yn de moade te kommen. Mooglik ropt it minder ferset as it begryp *twatalich* ûnderwiis op by lju dy't it net sa op it Frysk yn it ûnderwiis stean hawwe.

It slút ek moai oan by in Europeeske winsk om neist de eigen (memme-) taal noch twa oare talen oan te bieden. De EU wol ta op de memmetaal plus in twadde taal (s. 37). Yn Fryslân wurdt almeast tocht oan de trije wetlik ferplichte talen Ingelsk-Hollânsk-Frysk (it Frysk is lykwols allinnich as *fak* yn it basisûnderwiis en yn in lyts part fan it fuortset ûnderwiis ferplichte). De saneamde trijetalige skoalle komt it tichtste by it Europeeske ideaal.

Dêrby moat men der wach op wêze dat it ferskil yn status (en taalmacht) tusken it Frysk en it Ingelsk (as *lingua franca* yn Europa) der maklik ta liede kin dat it Frysk der as lytse autochtoane minderheidstaal mar wat by komt te bongeljen. It Ingelsk kin, benammen yn de gruttere plakken, de skoallen oer de streek helje om foar in trijetalich konsept te kiezen, mar as it Frysk net substansjeel mei mear as in tredde fan de ûnderwiistiid fak en ynstruksjetaal is, dan kin it begryp ‘meartaligens’ ek in praktyk kamûflearje dy’t net sa dúdlik is oer de (*te beheinde*) posysje fan it Frysk yn sa’n ûnderwiis(taal)model.

Om dat foar te kommen freget soks ek om *yntegrable* trijetalige learmiddels (de noata sprekt allinnich oer de needsaak fan *meartalige* metoaden foar it meartalich ûnderwiis; s. 40). De learplannen, de lessen yn de klasse en de helpmiddels (learboeken, modulen en digitale media) dêrby moatte neffens de FFU *yntegraal* trijetalich wêze. Dat betsjut ornaris ek dat de trije talen sa ticht mooglik yn de *tiid* en de *romte* njonkeninoar en byinoar brûkt wurde moatte. Oars rint it gearstallen fan nije helpmiddels (wer) benammen út op *skieden* (taal)streamen en *los* faninoar steande learmiddels en wurdt de winst dy’t op dat mêd behelle wurde kin en moat, folslein wei. It *gehiel* (de ‘Gestalt’, de ûnderlinge gearhing) moat mear ynhâlde as de som fan de (yn romte en tiid skate) dielen. It oanpart fan it Frysk yn dat tale- en fakkegehiel kin neffens ús fariearje tusken de 35% en 50%, mar mei net ûnder it tredde part komme. Dat moat wetlik fêstlein wurde (sjoch ek noat 3).

Mei it each op in fierdere en konkrete(re) útwurking fan de noata ‘Grinzen oer’ wolle wy hjirre lykwols nochris koart gearfetsje wat de *Feriening Frysk Underwiis* needsaaklik achtet om it Frysk (yn it ûnderwiis) te hoedzjen en te noedzjen (op ús FFU-webstek sjogge jimme wiidweidiger wat wy krekt wolle en wat wy dêrfoar dogge of dien hawwe):

1. It Frysk moat de *earste* taal wurde yn Fryslân yn it hiele ûnderwiisdomein.
2. It Frysk moat in *ferplichte* (eksamen)fak wurde foar alle learlingen yn Fryslân en in *ferplichte* ynstruksjetaal (by guon oare fakken) yn it algemien foarmjend ûnderwiis (foarskoalsk ûnderrjocht, basis- en fuortset ûnderwiis, spesjaal [fuortset] ûnderwiis) en it beropsûnderwiis (mbû en hbû).

De foarderings fan de learlingen yn de Fryske taal en de Fryske skiednis moatte folge wurde mei in noarmearre, falide en betrouber learlingfolch-en toets(ings)systeem.

3. De *kearndoelen* en *eksameneasken* foar de Fryske taal, kultuer en skiednis moatte lykweardich wêze oan de kearndoelen en eksameneasken foar it Hollânsk (Nederlânsk) en de Hollânske (Nederlânske) skiednis. It foech dêroer moat by de provinsje Fryslân lizze.
4. Op it nivo fan de skoalle as *organisaasje* moat it Frysk yntern en ekstern mûnling en skriftlik folweardich (oan it Hollânsk) funksjonearje (bgl. yn de administraasje en korrespondinsje, op buordsjes en paadwizers, opskriften, brievepapier ensfh.) Dy 'sichtberenseask' moat ien fan de bekostigings- en subsydzjebetingsten wêze.
5. De Fryske *learare-opliedings* foar it basis- en fuortset ûnderwiis moatte twa- of trijetalich funksjonearje, mei in plak foar it Frysk as fak en as *ynstruksjetaal* dat net minder is as dat fan it Hollânsk (Nederlânsk) en it Ingelsk. De dosinten/ oplieders dy't it Frysk as ynstruksjetaal brûke by oare fakken as it fak Frysk, moatte it Frysk sels ek op in goed nivo behearskje (Afûk-diploma C of ferlykber nivo as ûndergrins).
6. De *learmiddels* foar it twa- of trijetalige basis- en fuortset ûnderwiis (ynklusyf it spesjaal ûnderwiis) moatte it Frysk *yntegraal* in op syn minst *lykweardich plak* jaan oan dat fan it Hollânsk en it Ingelsk (oanpart 35% of mear). De trije talen yn dy *yntegrale learmiddels* moatte ûnderling *systematysk ferlike* wurde op ferskillen en oerienkomsten.
7. Alle *ûnderwiisynspekteurs* en *ûnderwiisbegelieders* dy't (ek) yn Fryslân har wurk dogge, moatte it Frysk aktyf mûnling en skriftlik op in foldwaande nivo behearskje en in goede kennis hawwe fan de Fryske kultuer en skiednis (Afûk-diploma C of ferlykber nivo as ûndergrins; ferl. ek ús *Oanfalplan*, noat 66, s. 67-68).
8. Nije *ynkommelingen/migranten* yn Fryslân moatte it Frysk op syn minst ferstean en lêzen leare en dat oantoane kinne (bgl. troch it op in foldwaande nivo ôflizzen fan noarmearre, falide en betroubere toetsen). Dy taak soe troch de Afûk útfierd wurde kinne.

It Europeesk Hânfêst en it ûnderwiis yn it Frysk

De provinsje Fryslân sil, salang't it foech oer it ûnderwiis yn it Frysk net nei de provinsje oerdroegen wurdt, alle war dwaan moatte om te soargjen dat it troch Nederlân ratifisearre *Europeeske Hânfêst foar regionale talen of talen fan minderheden* útfierd wurdt. Salang't de provinsje dat autonome foech net hat, is de bêste garânsje foar it ynfieren dêrfan dat de ûnderskreaune kêsten (artikels) út

---

it hânfêst brûkt wurde as basis foar de *steatsnasjonale wetjouwing* (sj. ek it *Oanfalsplan*, s. 14-15). **Dat is útdruklik ek de bedoeling fan it hânfêst.** Soks jildt dus likegoed foar de oangiene ferplichtings út ûnderwiiskêst 8.

Mar ek *net* troch Nederlân ûnderskreaune ûnderdielen fan kêsten soene yn wetjouwing omsetten wurde moatte. Wy tinke dan benammen oan kêst 8 wat it *technysk* ûnderwiis en *beropsûnderwiis* oanbelanget. Mei it each op it ferlet oan behearsking fan it Frysk yn û.o. it bedriuwslibben en yn de soarch soe kêst 8, lid d, nivo ii ratifisearre en taheakke wurde moatte: ‘een aanmerkelijk deel van het technisch onderwijs en beroepsonderwijs te bieden in de desbetreffende streektalen of talen van minderheden’ (*streektalen* is letter oersetten as *regionale talen*, mar it giet hjir om it Frysk as minderheidstaal). En as dat te lang duorret, soe it streekrjocht omsetten wurde moatte yn steatsnasjonale wetjouwing, bgl. yn de *Wet op it brûken fan de Fryske Taal* (de ‘taalwet’ dy’t kommandeweis is). It ferlet wurdt yn de noata (s. 39) mei safolle wurden wol erkend en der wurdt sels in jiertal neamd (2015) dat soks berikt wêze moatte soe (s. 40), mar der stiet net by wat de provinsje der konkreet foar dwaan sil om dat te berikken.

Wy pleitsje dus foar in konkreet stappeplan en foar nije of bettere wetjouwing mei dúdlike ferplichtings op it stik fan it Frysk as fak en as fiertaal yn it hiele ûnderwiis (sjoch benammen noat 4).

Wy hoopje dat jimme de yntegrale beliedsnoata ‘Grinzen oer’ yn de geast en yn de letter oanpasse wolle oan ús boppesteande opmerkings en winsken. En wy winksje jimme út soarte alle sukses ta by it fierder útwurkjen of útwurkje litten fan dat wichtige en weardefolle dokumint. Meie wy oer net al te lange tiid in, leafst ynhâldlike, reaksje op ús brief yn ‘e mjitte sjen?

Mei rju achtginge,
foar de *Feriening Frysk Underwiis*,
drs. Th. Dykstra, *foarsitter FFU*

drs. S.T. Hiemstra, *skriuwer FFU*

Ofskriften: LC, FD, OF, it Nijs, EBLT, seksje Frysk VLLT

Noaten

¹ Ek troch de skeakel (link):

<http://www.ffu-frl.eu/PDF/080118.OANFALSPLAN.2008.pdf>).

² Ferl. ek: A.D. de Groot, *Begrip van evalueren*, 's-Gravenhage, 1886 en Herman Kolk, *Vrije wil is geen illusie. Hoe de hersenen ons vrijheid verschaffen*, Amsterdam, 2012, s. 88-89).

³ Sjoch ek it artikel ‘De trijetalige skoalle en yntegraliteit’, *Lyts Frisia*, nû. 3, sept. 2012, s. 35-40; ek oan te klikken op ús webstek www.ffu-frl.eu, by *publikaasjes*).

⁴ Artikel 8, *Onderwijs*:

Met betrekking tot het onderwijs verplichten de Partijen zich ertoe, binnen het grondgebied waar deze talen worden gebruikt, overeenkomstig de situatie van elk van deze talen en zonder afbreuk te doen aan het onderwijs in de officiële taal of talen van de Staat:

-
- a. ii. een **aanmerkelijk** deel van het aan het onderwijs op school voorafgaand onderricht te bieden in de desbetreffende streektalen of talen van minderheden [d.w.s. it Frysk; ûnderskreaun troch Nederlân, mar wurdt net goed útfierd];
  - b. ii. een **aanmerkelijk** deel van het primair onderwijs te bieden in de desbetreffende streektalen of talen van minderheden [d.w.s. it Frysk; dy ferplichting (!) is troch Nederlân ûnderskreaun, mar wurdt net útfierd en ôftwongen];
  - c. ii. een **aanmerkelijk** deel van het voortgezet onderwijs te bieden in de desbetreffende streektalen of talen van minderheden [nét troch Nederlân ûnderskreaun; dit kêst hat sterk ús foarkar en jout in goede grûnslach foar it trijetalich ûnderwiis, resp. de trijetalige skoalle, mei in folweardich plak foar likegoed it ferplichte Frysk as it Nederlânsk en it Ingelsk as fak en as ynstruksjetaal]: of
  - c. iii. binnen het voortgezet onderwijs te voorzien in het onderwijzen van de desbetreffende streektalen of talen van minderheden als *integrerend* deel van het leerplan [wól troch Nederlân ûnderskreaun mar net goed útfierd; liket ús minder gaadlik om ta goed trijetalich ûnderwiis te kommen; liedt oant no ta net ta in trochgeande learline];
  - d. ii. een **aanmerkelijk** deel van het technisch onderwijs en beroepsonderwijs te bieden in de desbetreffende streektalen of talen van minderheden [d.w.s. it Frysk; nét troch Nederlân ûnderskreaun; is bûtenwenstich wichtich foar de taalbehearsking fan it meartal fan de Fryske learlingen en dus foar de takomst fan it Frysk; **dit kêst hat ús foarkar as basis foar goed trijetalich ûnderwiis**]; of
  - d. iii. binnen het technisch onderwijs en het beroepsonderwijs te voorzien in het onderwijzen van de desbetreffende streektalen of talen van minderheden als *integrerend* deel van het leerplan [d.w.s. it Frysk; nét troch Nederlân ûnderskreaun; it kêst liket ús *minder gaadlik* as basis foar goed trijetalich beropsûnderwiis];
  - e. ii. voorzieningen te verschaffen voor de bestudering van deze talen als vak in het universitair of hoger onderwijs [d.w.s. it Frysk; troch Nederlân ûnderskreaun];
  - f. i. in het kader van volwassenenonderwijs en permanente educatie cursussen te bieden die voornamelijk of geheel in de streektalen of talen van minderheden worden gegeven [d.w.s. it Frysk; troch Nederlân ûnderskreaun];
  - g. regelingen te treffen om het onderwijs in de geschiedenis en cultuur die in de streektaal of de taal van een minderheid haar weerspiegeling vindt, te waarborgen [troch Nederlân ûnderskreaun, mar net of net goed útfierd; hjir giet it ús dus om it **ferplichte en foldwaande jaan fan Fryske skiednis yn it basis- en fuortset ûnderwiis**, ynklusyf de kanon fan de skiednis fan Fryslân];
  - h. te voorzien in de basisopleiding en bijscholing van docenten die nodig zijn voor de toepassing van die leden uit lid a tot en met g die door de Partij zijn aanvaard [troch Nederlân ûnderskreaun].

KAFEE 'ROM SICHT' (25)

Eltse lêste freedtejûn fan 'e moanne giet Fetse Friesema nei kafee 'Rom Sicht' om mei de maten Geart Gelyk, Minne Modern en Watse Wetich de tastân yn 'e wrâld yn it algemien en yn Fryslân yn 't bysûnder troch te nimmen.

Rommert Tjeerdsma

'It is wat mei dy euro', seit Watse, as de mannen sa as altyd by de stamtafel oanskood binne.

'Wat no, bist oan reapsein,' gnysket Minne, 'wy binne fansels hast wol wer oan de ein fan de moanne ...' Watse stelt dy opmerking dúdlik net op priis, want hy sjocht as in ûle. Deun is Watse út soarte net, mar nimmen kin him beschuldigje, dat er rûch op 'e bûse is.

'Dat noch net, mar as it sa trochgiet, kin soks der skielik noch wolris fan komme', gnoarret er.

'Ik hâld altyd in stik moanne oer, as myn rekken leech is', antwurdet Minne. 'Mar ik maal dêr net om, it wurdt fansels wer oanfolle.'

'Ja, de jongerein praat der maklik oer,' falt Fetse yn 't petear, 'mar wy binne al wat âlder en hawwe ek oare tiden meimakke.'

'Dy tiden komme wer', batst

Watse der oerhinne. 'Ik wit net oft it jim opfallen is, mar wy binne al aardich op wei!' Geart slikket de lêste sûker út syn boarrelgleske, dan sjocht er Watse fergjend oan. 'Wat woest dêr mei sizze, maat?'

'Wat ik dêr mei sizze wol ...!' spat Watse op. 'Dêr wol ik mei sizze dat dy ferdomde euro ús stadichoan de nekke omdraait! By de ynfiering fan de munt is it gesoademiter al begûn. Wy krigen te min euro's foar de gûnen dy't wy ynleverje moasten. Dat waard doe fansels moai stil holden, dat kaam earst letter oan it ljocht. Dêrnei waarden de prizen gigantysk ferhege, wat earst in gûne koste, moast no ynienen in euro foar delteeld wurde, jim witte dat fêst noch wol.'

Minne nipt oan syn miksdrankje en lit dit sizzen yn him omgean. 'Mar ien munt is foar it hannelsferkear dochs folle makliker,' seit er dan, 'en ast nei it bûtenlân mei

---

fakânsje giest, hast dat gewiksel ek net, dat is wol sa noflik.’ Watse ferslokt him hast yn syn jong slokje en set de romer mei in foarse tik op ‘e tafel.

‘Dat ha ‘k der graach foar oer,’ blaft er, ‘as wy dan de gûne mar werom krije. Foarhinne koest foar in gûne noch wat keapje, al wie it net folle. De euro is mear as twa gûne wurdich, moatst my ris fertelle watst hjoed-de-dei foar in euro keapje kinst, hielendal neat, nul, nada ...!’

Fetse digeret betochtsum oer syn romer en leit it sigaarke efkes yn ‘e jiskebak. ‘Watse hat wol gelyk,’ seit er dan, ‘lêstendeis hat immen it útrekkene, wy as gewoane boargers binne der sûnt de ynfiering fan de euro sa’n fjirtich prosint yn keapkrêft op efterút gien.’

‘Fjirtich prosint ...?’, ropt Geart, ‘dat silst dochs wol lige ...’

‘Nee hear, sa wier as Wopke libbet’, antwurdet Fetse. ‘Do moatst mar ris neigean wat ús allegearre op ‘e lea leit, Portugal en Spanje moatte troch de tiid holpen wurde, fierder Syprus noch en Sloveenje en Itaalje steane ek al mei de útstutsen hân foarút. In gigantyske ellinde foar de gewoane minsken yn dy lannen. It bytsje woltier dat hja earst hienen is as snie foar de sinne weiteid.

De grutte banken en oare ynklauwers hawwe de bûsen foltroppe en de rest yn Switserlân parkearje. It tekoart draaie wy hjir as gewoane minsken dus foar op.’

‘Ja, hoe kin ‘t sa’, seit Boate, dy’t der krekt bylâns komt om de gleskes by te foljen. ‘Dat wy dat allegearre mar nimme, bedoel ik. Ik bin wol foar Europa, mar net op dizze wize. Dit is it Europa fan de grutte ‘graaiers’ dêr’t ik sa’n wurd om sis. It Europa fan it kasinokapitalisme op kosten fan de gewoane man.’

‘Soenen wy hjir yn Fryslân better út wêze sûnder Europa,’ freget Geart, ‘wat tinke jimme dêrfan ...?’

‘It hat al faak bliken dien dat wy fan De Haach neat te ferwachtsjen hawwe,’ antwurdet Fetse, ‘allinnich rotsoai dat se hjir ûnder de grûn stopje wolle, neidat se earst ús gas hjir weihelle hawwe. Nee, wat dat oangiet, kinst noch better by Brussel te bycht. Ik moat lykwols fan beide neat hawwe. Ik bin foar selsbestjoer fan alle folken, ek de lytse. Yn Europeesk ferbân kinne se dan gearwurkje op it ekonomysk mêd. Mar wol baas op eigen hiem bliuwe.’

‘Dat sei ús heit eartiids ek altyd al,’ ropt Boate, ‘de boer moat sels de leie hawwe! Mar net om it iene of ‘t oare, it is wol de heechste tiid ...’

In eare-oarkonde foar Klaske Straatsma-Westerhof

Op 22 april 2013 hat de FFU op syn jiergearkomste by Klaske Straatsma-Westerhof (te Ljouwert) de FFU-eare-oarkonde útrikt oan Klaske sels. Klaske wie en is noch altiten - ek al is se al lang mei pensjoen - foar it ûnderwiis yn it Frysk en foar de FFU fan grutte betsjutting en dat woe de FFU ta utering bringe troch in lofprizing (útsprutsen troch foarsitter Tom Dykstra) en in eare-oarkonde (sjoch foar mear dêroer op it FFU-webstek (www.ffu-frl.eu; û.o. by 'Brieven, 2013').

Laudatio foar Klaske Straatsma-Westerhof, lofprizing fan har wurk foar it ûnderwiis yn it Frysk yn it algemien en de FFU yn it bysûnder

Klaske, it docht ús deugd dat wy dy hjoed op de FFU-jiergearkomste ús twadde eare-oarkonde útrikke kinne. Want wy tinke datsto dy mear as fertsjinne hast. Ik sil dat taljochtsje.

Do witst, ferline jier hat de FFU in begjin makke mei it yn it sintsje setten fan Fryksinnige, taalbewuste Friezen dy't gâns út 'e wei setten hawwe foar it Frysk yn it ûnderwiis, benammen yn har frije tiid. Beropsfriezen dy't yn har eigen tiid amper wat betsjut hawwe foar it Frysk op skoalle, komme dêr net foar yn de beneaming. Wy telle net sasear it Frysk as berop, mar as ropping. En dy ropping fine wy by dy. Yn de rin fan mear as sechstich jier hasto dat sjen litten en hiel wat fan dyn tiid yn it Frysk stutsen.

Yn dyn jongere jierren hasto as ûnderwizeres, doe noch 'skoaljuffer', meiwurke oan in twatalige legere skoalle yn Oerterp. In boeresoan en in ôfstudearre tige Fryksinnige politikoloch mei de namme Rindert Straatsma seach dat. En hy mocht dy al gau mear as sljochtwei hinne lije. De Fryske Folkshegeskoalle op Skylge hat yn dy snuorje grif ek in befoarderjende faktor west. Nei wat silerij op de Fryske marren en sa gongen jimme yn de lange hier. Foar it Frysk hat dyn bân mei Rindert fan grutte betsjutting west. Daliks joegen jimme beide al it sinjaal ôf dat jimme allinnich in Frysktalige trou-akte tekenje woene. En doe't dat wetlik net koe, hawwe jimme sa konsekwint west om dy dan ek net te ûnderskriuwen. It wie in 'statement' dat de provinsjale en lanlike parse helle. It houlik koe der lokkich wol om trochgean. En yn de tiid dêrnei hasto Rindert ta grutte stipe west. Earst doe't er provinsjaal taalbefoorderer foar it Frysk wie en letter doe't er direkteur fan de Afûk waard. Sok wurk bringt net altiten freugde mei, mar ek frustraasjes en tsjinwurking en dan is de stipe fan in oare helte fan libbensbelang.

Do hast dy op de fierdere stúdzje fan it Frysk smiten en dyn MU-A-akte helle. Lange tiid hasto leargongen Frysk foar de Afûk fersoarge. Hiel wat net-Frysktaligen, Frysktaligen en amtners hasto ta it Frysk praten en skriuwen brocht. Nei dyn 75ste jier moast dat ophâlde, omdat soks no ienris Afûk-wizânsje wie, mar do hiest it langer dwaan kinnen. As trou-amtner yn Tytsjerksteradiel hasto gâns Friezen yn it Frysk trou. Do wiest en bist warber yn Fryske ûnderskate Fryske ferienings, organisaasjes en kommisjes en yn de FNP. Wy neame ek de Ried fan de Fryske Beweging, dêr't jimme beide foarsitter fan west hawwe.

Mar foar de *Feriening Frysk Underwiis* bisto wol fan hiel bysûndere betsjutting. Doe't Rindert, dy't ek tige warber wie yn ús FFU-bestjoer, goed seis jier lyn

spitigernôch by ús weifoel, bisto trochgongen mei it stypjen fan ús wurk. Wy kamen altiten al by jimme thús gear en do hast it goed fûn dat soks sa bleau. Yn Rindert syn geast hasto ús bystien en ús let en set. Dêr binne wy o sa wiis mei. In foto fan Rindert op it kastke efter ús yn de keamer, brocht en bringt ús altiten wer yn it sin wêrom oft wy stride foar it Frysk yn it ûnderwiis. Trou sammelesto foar ús krante-artikels oer ûnderwiis en Frysk en do bist ús trouste besykster as it om ús jiergearkomsten giet. Do bist no yn dyn 80'ste en wy hoopje datst noch hiel lang sûn en warber bliuwe meist. Net allinnich foar ús en foar it Frysk, mar benammen ek foar dyn bern en bernsbern.

Yn dit koart bestek kinne wy fansels net al dyn fertsjinsten en krewearjen wiidweidich bylâns. Mar wy wiene it der gau oer iens, dat as ien ús eare-oarkonde fertsjinne hat, dan bisto dat wol. Fan herten lokwinske. Wy hoopje dat er in goed plakje krije sil en datsto en dat wy der noch hiel wat jierren nei sjen meie.

Sytze T. Hiemstra, skriuwer FFU

Klaske Straatsma-Westerhof mei de eare-oarkonde en foarsitter Tom Dykstra

Wy binne wiis mei jo kopij. Dat kinne bydragen wêze op it mêd fan Fryske striid, Fryske literatuer, Fryske skiednis, Frysk ûnderwiis, fersen en ferhalen. Foar it septimberûmer moat dy ynstjoerd wurde foar 1 augustus nei: Redaksje 'Lyts Frisia', Plantage Doklaan 13, 1018 CM

AMSTERDAM, E-post: abma.g@upcmail.nl
Postadres: Jongfryske Mienskip, Postbus 719, 8440 AS IT HEARRENFEAN. Web-side: www.jongfryskemienskip.com E-mailadres: jongfryskemienskip@gmail.com
Bankrekken: 1069535, op namme fan: Jongfryske Mienskip, It Hearrenfean